

К.х.н. Губанова О.Р., Дончевська О.В.
Одеський державний екологічний університет, Україна
**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО
СТИМУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Стимулювання господарської діяльності є важливим питанням пізнання суспільних процесів. Сьогодні в науковій літературі найбільшого віддзеркалення знайшла проблема стимулювання соціально корисної поведінки людини за рахунок матеріальній зацікавленості, проте забезпечення сталого розвитку суспільства потребує подальшого дослідження стимулювання в економіко-екологічному аспекті. Отже, уточнення поняття «стимулювання господарської діяльності» з врахуванням екологічного імперативу доцільно вважати вельми актуальним питанням сучасної економічної теорії.

При визначенні сутності економіко-екологічного стимулювання першочерговим методологічним завданням постає розгляд таких категорій як «потреба» і «інтерес». На думку авторів, інтереси є об'єктивними за своєю природою. Однак їх «незалежність» від волі і свідомості людей слід розуміти в тому сенсі, що інтереси формуються у індивідуумів під впливом об'єктивних умов існування і складають систему, що відображає весь спектр суспільних стосунків, провідну роль в якій відіграє економіко-екологічна складова.

Обумовленість інтересів об'єктивними економіко-екологічними відносинами зумовлює їх формування, еволюцію і трансформацію під впливом відповідних потреб, зміни яких відбуваються в рамках кожного способу виробництва. Модифікація інтересів не змінює їх об'єктивної природи, але передбачає суб'єктивний процес віддзеркалення в свідомості людей, який грає важливу роль в реалізації інтересів. Вираження об'єктивної залежності суб'єкта від умов навколишнього середовища, тобто потреба, служить причиною існування інтересу. Проте, одна і та ж причина може викликати різні слідства, тобто не

можна зводити інтерес до потреби: він виходить з неї і на ній базується. Таким чином, економіко-екологічний інтерес, виступаючи категорією близькою до відповідної потреби, не може бути визначений як остання. Потреба виражає об'єктивну необхідність в тих або інших діях, направлених на існування суб'єкта, а інтерес фіксує «заходи», реалізація яких приводить до задоволення потреби. Іншими словами, потреба показує, що необхідно суб'єктові для його нормального функціонування, а інтерес відповідає на питання, як діяти, щоб задовольнити цю потребу. Отже, економіко-екологічні інтереси є вираженням економічних стосунків, умов життя суспільства, і, в той же час, відображають його потреби, які служать їх матеріальною основою, що дає підставу для визначення інтересів як об'єктивної необхідності задоволення потреб суб'єктів, які склалися і розвиваються, в рамках даних економіко-екологічних відносин.

Економіко-екологічний інтерес, розкриваючи через систему економічних стосунків свій зміст, має, проте, особливу сутність, що якісно відрізняє його від інших економічних відносин. Тому до визначення суті економіко-екологічних інтересів слід підходити, відштовхуючись від першопричини економічної діяльності суб'єкта суспільних відносин з врахуванням екологічного чинника, тобто від його головної об'єктивної мети – самовідтворювання. Отже, сутність категорії «економіко-екологічний інтерес» встановлюється, виходячи з того, що інтереси відображають спрямованість суб'єктів на збереження або поліпшення їх власного соціально-економічного положення, яке досягається за допомогою оптимального задоволення еколого орієнтованих потреб.

Якісна відмінність визначальних ознак в характеристиці економіко-екологічного інтересу як специфічного чинника суспільного процесу і його значення для функціонування суб'єкта в будь-якому системному утворенні дозволяє говорити про можливість їх класифікації, наприклад, за характером суб'єктного чинника відносин власності або за критерієм

значущості інтересів для їх носія, що базується на ціннісній оцінці.

Система економічних інтересів і всі її складові – основа формування господарського механізму будь-якого суспільства, що виконує безліч функцій, серед яких одна з головних відводиться їх ролі в стимулюванні трудової активності економічних суб'єктів. Отже, найважливішим елементом механізму стимулювання екологічно орієнтованої економічної поведінки господарюючого суб'єкта є економіко-екологічний інтерес. Потреба, що є вихідним елементом у відтворювальному процесі, породжує інтерес, характер якого в значній мірі визначається місцем його розташування в системі соціально-економіко-екологічних стосунків. Далі, в ході безперервного зіставлення господарюючим суб'єктом свого положення із статусом інших і оцінки стану довкілля, відбувається усвідомлення ним своїх економіко-екологічних інтересів, що полягає в збагненні самого факту існування такого інтересу, встановленні того, в чому він полягає, розумінні його значущості для існування і розвитку суб'єкта. Усвідомлення інтересів не зводиться лише до пізнання їх змісту. В процесі реалізації інтерес має бути не лише пізнаний, але і оцінений, тобто визначена його позитивна або негативна значущість для суб'єкта. По відношенню до діяльності суб'єкта визначальна роль системи цінностей проявляється в тому, що на основі пізнаних цінностей у конкретного суб'єкта формуються ціннісні установки, які є своєрідною передуючою програмою діяльності. Стимульовані та пізнані інтереси, проходячи в свідомості свого носія крізь «фільтр» ціннісних установок, беруть участь у формуванні у нього мотивів – внутрішніх, суб'єктивних спонукальних чинників, що спрацьовують безпосередньо перед дією і визначають те, ради чого власне здійснюється дана дія. Під мотивами, таким чином, розуміють внутрішні спонуки людини, що обумовлюють його цілеспрямовану поведінку.

Певною мірою, формуванням мотивів у суб'єкта завершується підготовча стадія економіко-екологічної поведінки, після якої починається

фаза здійснення конкретної дії, націленої на задоволення відповідної потреби.

Слід зазначити, що спрямованість і інтенсивність мотивації як процесу свідомого вибору суб'єктом господарювання того або іншого типа дії, поряд з внутрішніми потребами, що трансформувалися в економіко-екологічні інтереси, обумовлені впливом зовнішніх чинників, які спонукають носія інтересів здійснювати діяльність для досягнення поставленої мети. В зв'язку з цим, істотним в розвитку методології дослідження представляється розгляд категорій «стимул» і «стимулювання».

У суспільній свідомості стимул зазвичай асоціюється з винагородою, хоча дійсне значення цього слова - примус до дії, поштовх, спонукальна причина, тобто стимулом є зовнішня спонукальна причина поведінки суб'єкта. Винагорода (матеріальне або моральне заохочення) виступає лише однією з його форм, до яких також відносять примус і самоствердження. Що стосується поняття «стимулювання», яке є похідним від слова «стимул», то, відштовхуючись від його етимології, стимулювання правомірно ототожнювати із спонукою до дії. За своєю суттю стимулювання – це зовнішня дія, що спонукає та формує цілеспрямовану мотивовану поведінку суб'єкта.

Знаходячись в тісному зв'язку з системою відносин, які склалися в суспільстві, і інтересів, що відображають їх, стимулювання як наукова категорія характеризується реальним змістом, який обумовлений різноманітністю форм прояви. Їх можна класифікувати за наступними ознаками: характер дії (пряме і непряме стимулювання); сфера суспільних стосунків (правове, економічне, екологічне, фінансове, податкове стимулювання тощо); сфера діяльності (стимулювання промисловості, сільського господарства, транспортної інфраструктури, туристичної діяльності, будівельної індустрії, природоохоронної діяльності, нафтогазової галузі, підприємницькій діяльності і т.п.); об'єкт

дії (стимулювання персоналу, виробника, споживача); функціональне призначення (стимулювання експорту-імпорту, попиту-пропозиції, збуту, енерго-, ресурсозбереження тощо); цільова спрямованість (стимулювання економіки, виробництва, продуктивності праці, впровадження систем якості, технологічного розвитку, НТП, інвестицій, інновацій, капіталовкладень).

Сьогодні, коли стосунки «суспільство – природа» однозначно сприймаються як єдина система, а також доведено, що короточасні економічні цілі при всій їх важливості можуть виявитися неспроможними, якщо не будуть підпорядковані довгостроковому екологічному імперативу, розмежовувати економічне і екологічне стимулювання, не дивлячись на відмінність цілей, представляється недоцільним.

Зростання ефективності і забезпечення конкурентоспроможності суспільного виробництва (мета економічного стимулювання) не можуть бути досягнуті без зниження техногенного навантаження на довкілля при одночасному підвищенні ефективності використання ресурсного потенціалу (мета екологічного стимулювання), але при цьому результативність вирішуваних природоохоронних завдань, в значній мірі, визначається рівнем фінансування, який залежить від економічних досягнень. Отже, економічний і екологічний аспекти цільової функції стимулювання в сучасних умовах господарювання безперечно взаємозв'язані і взаємообумовлені.

Таким чином, під стимулюванням господарської діяльності слід розуміти зовнішній вплив, що спонукає та формує мотивовану поведінку суб'єкта, метою якої є досягнення максимального економіко-екологічного ефекту.